ACTA FACULTATIS STUDIORUM HUMANITATIS ET NATURAE
UNIVERSITATIS PREŠOVIENSIS

Prírodné vedy XXXII Folia geographica 3 Prešov 1999

Sekcia D

Kvalita životného prostredia a života z aspektu geografie

OCHRANA A TVORBA KRAJINNÉHO RÁZU V RÁMCI KOMPLEXNÝCH POZEMKOVÝCH ÚPRAV (KATASTR TŘEBIŠTĚ)

Roman BARTÁK

Abstract

This article talls about one of an interesting possibility in a protection of nature and landscape. Its a protection and creation of landscape character at a level of cadastre with help of complex land reform. This isnt target for physical geography only, but also for urban landscaping and garden architecture.

Key words: *landcape charakter, complex land reform, polyfunctional skeleton of complex land reform.*

Úvod

V poslední době se u nás objevila řada prací reagujících na legislativní a metodické otázky krajinného rázu v procesu územního a krajinného plánování (Vorel, 1997). Cílem této práce je upozornit na možnou pozitivní úlohu komplexních pozemkových úprav v ochraně krajinného rázu na úrovni katastru. Článek vznikl s podporou grantu Grantové agentury ČR č. 205/97/0081.

Obecná situace v ochraně přírody a krajiny ČR

Již v samotném názvu „nového" zákona o ochraně přírody (č. 114/92Sb.) je oproti předcházejícímu zákonu (č. 40/56Sb.) zdůrazněna kromě ochrany přírody, také ochrana krajiny. Znění zákona pak doslovně konstatuje, že: ...„účelem zákona je přispět k udržení a obnovení přírodní rovnováhy v krajině a ochraně rozmanitosti forem života, přírodních hodnot a krás a k šetrnému hospodaření s přírodními zdroji." Ochrana přírody je pak v souladu se zněním tohoto zákona uskutečňována především ochranou volně žijících živočichů a rostlin, ochranou maloplošných a velkoplošných chráněných území, evidencí a ochranou významných krajinných prvků, tvorbou a ochranou ÚSES a také ochranou krajinného rázu.

Situace je v současné době přibližně taková , že je prakticky dotvořena síť velkoplošných chráněných území (národních parků a chráněných krajinných oblastí) a na převážné části území

Mgr. Roman BARTÁK
Katedra geografie, Pedagogická fakulta Jihočeské univerziy, Jeronýmova 10, 370 01 České Budějovice

je uspokojivě vybudována také síť maloplošných chráněných území. Více či méně kvalitně je také vytvořena evidence významných krajinných prvků, pouze v několika okresech však bylo provedeno plošné mapování krajiny (1 : 10 000). Jen malá část území republiky nemá ještě nyní vypracovány generely lokálních ÚSES, ÚSES-y vyšších hierarchických úrovní jsou zpracovány a také je prováděna jejich návaznost na celoevropskou ekologickou síť (EECONET). Tyto a další faktické výsledky praktické ochrany přírody a krajiny jsou naplňovány v rámci územního plánování – územních plánů velkých územních celků a obcí, v revitalizačních studiích atd.

Vzhledem k výše uvedeným a dalším faktům je možné konstatovat, že v současné době část krajiny ČR je chráněna celoplošně, zbývající převážná část pak obsahuje pouze segmenty s různým stupněm ochrany, které spolu s předpokládanou praktickou realizací ÚSES a uplatněním revitalizačních opatření vytvářejí pouze určitou síť chráněných ploch. Nejen že tedy tato zbývající krajina není chráněna celoplošně, ale nejsou také důsledně uplatňovány její další funkce, v prvé řadě estetické kvality.

Ochrana krajinného rázu

Jedním z nástrojů obecné ochrany přírody a krajiny je podle zákona č. 114/92Sb. také ochrana krajinného rázu (pro jehož ochranu může okresní úřad na určitém území vyhlásit přírodní park). Zmíněný zákon také do určité míry konstatuje předmět ochrany krajinného rázu: významné krajinné prvky, zvláště chráněná území, kulturní dominanty krajiny, harmonické měřítko krajiny a vztahy v ní.

Co se týče samotné podstaty krajinného rázu, jeho definice není jednoduchá a jednoznačná a u různých autorů se mírně rozchází. Podle Bukáčka, Matějky (1997) je krajinný ráz souborem specifických charakteristik pro určitou konkrétní oblast v krajině či jen místo, které jsou příčinou jejího funkčního, vizuálního či pocitového projevu a činí ji tak nezaměnitelnou. Je tedy zřejmé, že krajinný ráz určité oblasti tvoří nejen její ekologická hodnota, ale také hodnoty krajinářsko-estetické a kulturně-historické (Vorel, 1997).

Problematika ochrany krajinného rázu zažívá v poslední době velký vzestup zájmu. Zájem o krajinný ráz se rozvíjí především dvěma směry, jejichž obsah se do určité míry překrývá a do určité míry je odlišný. Prvním je ochrana krajinného rázu v CHKO (a částečně také v rámci velkých územních celků). Tím druhým, řešící problematiku v podrobnějším měřítku, je ochrana a oproti předchozímu ve větší míře také tvorba krajinného rázu na úrovni katastrů – v rámci územních plánů obcí (zde jde především o intravilán) a komplexních pozemkových úprav (zde jde naopak v prvé řadě o extravilán).

Komplexní pozemkové úpravy – podstata a možnosti

Podstata a principy komplexních pozemkových úprav (dále jen KPÚ) jsou rozpracovány v díle Dumbrovský et al., (1995) a také tato kapitola z této publikace vychází. Velmi zjednodušeně „ečeno KPÚ (řešeny zpravidla po jednotlivých katastrech) představují složitý a zdlouhavý proces, jehož prvotním úkolem je vypracovat novou strukturu zemědělských pozemků, v souvislosti s vlastnickými změnami po roce 1989 na straně jedné a veřejnými zájmy v území na straně druhé.

Stěžejním bodem v souvislosti s ochranou krajinného rázu je návrh tzv. polyfunkční kostry KPÚ, která zahrnuje přírodní i umělé výtvory, existující nebo nově navrhované, které je pak nutné respektovat při novém rozmisťování pozemků. Kostra KPÚ zahrnuje především: prvky protierozní ochrany, zemědělské komunikace, lokální ÚSES, hydrografickou síť, ekologické prvky a další skutečnosti, a je možné v jejím rámci v určitých mezích aplikovat v území další návrhy pro tvorbu a ochranu krajinného rázu v rámci dalšího „ozelenění" daného katastru.

Ochrana a tvorba krajinného rázu v katastru Třebiště – teorie a praxe

Katastr Třebiště se nachází v okrese Tábor a jeho území má převážně charakter ploché pahorkatiny intenzivně využívané lidskou činností. Jde tedy o typ krajiny, jehož krajinná struktura a tedy i krajinný ráz byly výrazně přeměněny a znehodnoceny kolektivizací zemědělství v 50. letech. Jedná se tak o území se sníženou ekologickou hodnotou a tuto skutečnost je možné právě alespoň částečně napravit v rámci KPÚ.

Teoretický postup byl stanoven následovně:

1) analýza aktuálního stavu krajiny (studiem podkladů a terénním výzkumem) se zaměřením na aktuální vegetační kryt
2) analýza historické struktury krajinného pokryvu (s využitím map 3. vojenského mapování a indikačních skic)
3) vymezení významných prvků krajinného rázu, stanovení typů a lokalizace historických prvků krajinného rázu, stanovení typů prvků současného krajinného rázu katastru i regionu
4) analýza podmínek geotopu s důrazem na rekonstrukci potenciální přírodní vegetace
5) stanovení obecných zásad krajinářské kompozice
6) zapracování polyfunkční kostry KPÚ
7) návrhy dalších přírodních prvků kostry KPÚ

V praktických návrzích musely být vzaty v úvahu některé faktory, fakticky omezující rozsah plánovaných zásahů. Kromě finanční náročnosti, pak šlo hlavně o sníženou manipulovatelnost s pozemky. Bez omezení bylo možné aplikovat návrhy vázané na kostru KPÚ, při dalších návrzích bylo možné využít pouze pozemků obecních a státních, jen vyjímečně a v minimální míře také soukromých.

Konkrétně pak byly ve studovaném území aplikovány především následující typy návrhů:

a) dosadba břehových porostů stávajících i plánovaných vodních ploch a toků dřevinnou skladbou potenciální přirozené vegetace
b) dosadba doprovodné zeleně stávajících i plánovaných komunikací dřevinnou skladbou potenciální přirozené a dřevinami typickými pro dané území s přihlédnutím ke speciálním krajinným kompozičním zásadám (zviditelnění horizontů, výhledy na krajinné dominanty aj.)
c) dosadba dřevin typických pro dané území k sakrálním prvkům
d) návrh remízků a soliterů s dřevinnou skladbou potenciální přirozené vegetace za účelem rozčlenění příliš velkých bloků orné půdy

Závěr

Tento přístup jistě není jediný možný. Snaží se však využít prostředků KPÚ pro zlepšení stavu krajiny daného území na základě biogeografických a krajinářsko-estetických principů a zodbornit tak běžně zaužívané postupy. Jisté je, že KPÚ poskytují relativní dostatek prostoru pro pozitivní zásahy do krajiny na úrovni katastru. Kvalita a celková úroveň však bude vždy záviset na zpracovatelské firmě a především na zájmu a odborné erudici státních úředníků konkrétního Pozemkového úřadu příslušného okresu.

Literatura:

BUKÁČEK R., MATĚJKA P. (1997): Hodnocení krajinného rázu V CHKO ČR – návrh metody. Ochrana přírody č. 3. Praha str. 82-84.

DUMBROVSKÝ P., et al. (1995): Prozatimní metodický návod pro komplexní pozemkové úpravy. MZ Praha.

VOREL I. (1997): Žďárské vrchy – hodnocení území CHKO z hlediska krajinného rázu. Ochrana přírody č. 1. Praha str. 11-15.

PROTECTION AND CREATION OF LANDSCAPE CHARACTER WITHIN THE FRAMEWORK OF COMPLEX LAND REFORM (cadastre of Třebiště)

Roman BARTÁK

Summary

Contemporary in Czech republic, protection of landscape is administered according to law about the protection of nature and landscape number 114 since 1992. This law uses before all protection of plants and animals, protection of specially protected territories, creation and protection of territorial systems of ecological stability, keeping files and protection of meaningful landscape elements. And it talls also about protection of landscape character.

The protection of landscape character is interesting in last years especially. This possibility of protection of landscape goes in two direction mainly: protection of landscape character in Protected Landscape Areas and National Parks and creation and protection of landscape character within the framework of complex land reform.

Complex land reform contains complicated changes in structure of lands. In connexion with it, new agriculture roads, new ponds, local territorial system of ecological stability and revitalisation remedies are introduced to the cadastre. The another planting is also possible in the polyfunctional skeleton of complex land reform with respect for ecological foundations and general composition of landscape.

Recenzent: RNDr. Vladimír Ira, CSc.